

З гісторыі ўніяцтва на Беларусі

УА “Гродзенскі дзяржаўны медыцынскі ўніверсітэт”

Варанец А.В., 5 к., 2 гр., МПФ

Кафедра рускай і беларускай моў

Навуковы кіраўнік – старшы выкладчык *Варанец В.І.*

Гісторыя Грэка-каталіцкай (уніяцкай) царквы – частка нашай агульнай гісторыі, яе нельга разглядаць адасоблена. Толькі тады падзеі XVI ст. – узнікненне Уніяцкай царквы на беларускіх землях – набываюць унутраную логіку.

Да XVI ст. гісторыя ведала ўжо некалькі спробаў заключэння уніі. Найбольш вядомая з іх была падпісана на Фларэнтыйскім саборы ў 1439 годзе. У сярэдзіне XV ст. Візантыя апынулася перад пагрозай заваявання яе туркамі. Адзінай магчымасцю ўратаваць у такой Сітуацыі Царкву быў саюз з Рымам. Спраўдзіць гэтую Унію не атрымалася па розных прычынах. Трэба адзначыць, што сярод тых, хто падпісаў Фларэнтыйскую унію, быў і маскоўскі мітрапаліт Ісідар. Пасля вяртання ў Маскву ён быў закрыты маскоўскім царом Васілём II у манастыр і пазбаўлены мітрапаліцкага пасаду. Руская праваслаўная царква прагнула самастойнасці і выкарыстоўвала паслабленне Візантыі для атрымання аўтакефаліі, таму ніякі саюз з Рымам не мог быць станоўча ўспрыняты ў Маскве. У XVI ст. узнік Маскоўскі патрыярхат, які адразу ж пачаў прэтэндаваць на ролю духоўнага цэнтра ўсходніх славян. Карыстаючыся падтрымкай цароў, Маскоўскі патрыярхат пачаў пашыраць свае ўплывы сярод праваслаўнага насельніцтва Вялікага Княства Літоўскага. Напрыканцы XVI ст. праваслаўе заставалася колькасна пануючай канфесіяй у Вялікім Княстве Літоўскім. На тэрыторыі Рэчы Паспалітай было дзевяць праваслаўных епархіяў, з іх чатыры – на землях сучаснай Беларусі. Узначальваў Праваслаўную царкву мітрапаліт Кіеўскі, сядзіба якога, між тым, знаходзілася ў Вільні, сталіцы ВКЛ. З пачаткам перманентных войнаў паміж Вялікім Княствам Літоўскім і Маскоўскім княствам узнікла неабходнасць кансалідацыі нацыі, таму пачалі рабіцца канкрэтныя крокі да заключэння рэальнай уніі з Рымам.

Менавіта на гэтым гістарычным тле ў 1596 г. і была падпісана Берасцейская (Брэсцкая) царкоўная унія. Падзея гэтая з’яўляецца адной з пераломных у беларускай гісторыі, другой пасля Хрышчэння па масавасці ахопу насельніцтва і трэцяй па значнасці пасля пашырэння каталіцтва. На працягу XVII–XVIII стст. большасць хрысціянаў, якія жылі на тэрыторыі сучаснай Беларусі, належалі да Уніяцкай (грэка-каталіцкай) царквы. У другой палове XVIII ст. 85% вясковага насельніцтва былі уніятамі.

Вайна паміж Масквой і Рэччу Паспалітай у 1654–1667 гадах паскорыла пераход беларускага насельніцтва ва Уніяцкую царкву. Сутык-

нуўшыся з бязлітасным і жорсткім маскоўскім войскам, для якога ўсе падданыя Рэчы Паспалітай, незалежна ад канфесіі, былі ворагамі, беларусы масава пакідалі праваслаўе і пераходзілі ва уніяцтва. Да канца XVII ст, насельніцтва Беларусі амаль цалкам перайшло ў Унію. У самой жа Рэчы Паспалітай Уніяцкая царква знаходзілася не ў найлепшым становішчы.

Напрыканцы XVII ст. пачалася імклівая паланізацыя краіны, беларуская мова была выкінута з прававога і дзяржаўнага ўжытку. Шляхта масава пераходзіла ў рыма-каталіцтва. Беларускае мова стала мовай сялянаў і Уніяцкай царквы. У новых умовах Уніяцкая царква апынулася па-за палітычным жыццём дзяржавы, абслугоўваючы духоўныя патрэбы простага народу. Новы імпульс Уніяцкай царкве даў пачатак XVIII ст., калі да Уніі далучылася значная частка Украіны – Перамышль (1682), Львоў (1700), Луцк (1702). У 1720 г. у Замосці адбыўся сабор, які значна рэфармаваў і актывізаваў жыццё Царквы. Праўда, коштам гэтага былі значныя саступкі ў бок лацінізацыі Уніяцкай царквы.

Наступ на Унію пачаўся адразу ж, як толькі Беларусь была далучана да Расіі. У 1772 годзе адбыўся першы падзел Рэчы Паспалітай. Беларускія землі на ўсход ад Дняпра і на поўнач ад Дзвіны з хрысціянскім насельніцтвам у 1 мільён 200 тысячаў чалавек, з якіх 800 тысячаў былі уніятамі, 300 тысячаў праваслаўных і 1 000 тысячаў каталікоў, апынуліся пад Расіяй. Пасля наступных падзелаў (1793 і 1795) амаль усё беларускае насельніцтва апынулася ў складзе Расійскай імперыі. Расійская дзяржава праводзіла мэтанакіраваную палітыку па скарачэнню колькасці уніятаў. У 1832 годзе цар Мікалай I скасаваў ордэн Базыльянаў, зачыняючы уніяцкія манастырскія школы і забараняючы ўвогуле друкаваць і распаўсюджваць уніяцкія кнігі. Заключным актам знішчэння Уніяцкай царквы стаў сабор на чале з мітрапалітам Язэпам Сямашкам, скліканы ў Полацку 12 лютага 1839 года, які абвясціў пра пераход уніятаў у праваслаўе. 25 сакавіка 1839 года Мікалай I падпісаў указ аб «прыняцці» уніятаў у лона праваслаўя. Такім чынам, 2,5 тысячы уніяцкіх святароў і 1,5 мільёна вернікаў сталі афіцыйна праваслаўнымі. Супраціў уніятаў такому гвалту набыў масавы характар. Некалькі соцень непакорных святароў былі зняволеныя ці сасланыя ў Сібір. Супраціў працягваўся фактычна да ўказу Мікалая II пра верацярпімасць 1905 года, калі 230 тыс. нашчадкаў уніятаў перайшлі ў лацінскі абрад, паколькі Уніяцкая царква ў Расіі і надалей была забароненая.

Яшчэ да Полацкага сабора адбывалася татальнае знішчэнне ўсяго уніяцкага. Старыя беларускія кнігі збіраліся па ўсіх парафіях і паліліся. Мітрапаліт Язэп Сямашка піша ў сваіх «Запісках», што за тры гады было сабрана і спалена па яго загаду больш за 2000 беларускіх старадрукаў. Замест беларускіх кніг у Расіі друкаваліся новыя, на царкоўна-славянскай або рускай мовах. Было забаронена прамаўляць казані па-беларуску, а епіскапы пачалі вымагаць ад духавенства, каб нават у прыватным жыцці карысталіся толькі рускай мовай. Шмат вернікаў не вытрымлівала такога

ціску і пераходзіла ў Рыма- каталіцкую царкву. У другой палове 1830-ых гг. пачалася перадача уніяцкіх храмаў праваслаўнай царкве, а пасля Полацкага сабора 1839 года уніяцкая Царква была гвалтоўна ліквідавана. У 1874-1875 гг. былі знішчаны рэшткі Уніі на тэрыторыі Падляшша, якое першапачаткова апынулася ў складзе Прусіі. Уніяцкая царква засталася толькі ў Аўстрыйскай імперыі – у Закарпацці і Галіцыі, дзе яна праіснавала да 1946 года, калі была ліквідавана Сталіным.

Пра патрэбу аднаўлення Уніяцкай царквы пісаў Кастусь Каліноўскі і адраджэнцы пачатку XX ст. Такія дзеячы нацыянальнага адраджэння, як браты Іван і Антон Луцкевічы, францішак Багушэвіч, Карусь Каганец, Цётка, а таксама некаторыя каталіцкія святары пачалі актыўна дзейнічаць з мэтай адраджэння Уніі; іх падтрымліваў Львоўскі мітрапаліт Андрэй Шаптыцкі. У міжваенны час на тэрыторыі Заходняй Беларусі мела месца практычнае ўвасабленне гэтых ідэй. Было створана каля 30 усходніх каталіцкіх парафій, а ў неа-Унію перайшло каля 30 тысячаў вернікаў. Польскі ўрад ствараў перашкоды пашырэнню неа-Уніі ў Заходняй Беларусі. У 1932 годзе было забаронена ўтвараць новыя парафii. Ватыкан у 1931 годзе прызначыў біскупа Мікалая Чарнецкага апостальскім візітатарам для католікаў візантыйска-славянскага абраду на Палессі і Валыні. Спробы стварыць для уніятаў уласную, незалежную ад рыма-католікаў епархію былі блакаваны польскім урадам.

Пасля вайны на тэрыторыі Беларусі не засталася ніводнай грэка-каталіцкай парафii, нешматлікія беларускія грэка-католікі маглі толькі па-таемна звяртацца да ўкраінскіх святароў. У гэты час у Заходняй Еўропе і ЗША беларускія грэка-католікі арганізавалі некалькі парафіяў. Іх абслугоўвалі беларускія святары, якія пасля вайны апынуліся на Захадзе. У 1960 годзе Ватыкан прызначыў для беларускіх грэка-католікаў у замежжы біскупа ў асобе Чэслава Сіповіча, які стаў першым беларускім каталіцкім біскупам усходняга абраду пасля 1839 года. Рэзідэнцыя біскупа Сіповіча, апостальскага візітатара для беларусаў замежжа, знаходзілася ў Лондане, дзе быў створаны сапраўдны духоўны цэнтр беларусаў. На дадзены момант апостальскім візітатарам для беларусаў замежжа з'яўляецца а. Аляксандр Надсан, які жыве ў Лондане. Сваю пастырскую дзейнасць ён спалучае з грамадскай: узначальвае Бібліятэку імя францішка Скарыны. Акрамя таго, а.Надсан з'яўляецца перакладчыкам усіх усходніх літургічных тэкстаў, якімі цяпер карыстаецца Беларуская грэка-каталіцкая царква, і аўтарам кнігі "Біскуп Чэслаў Сіповіч: сьвятар і беларус" (Менск, 2004).

Цяпер Беларуская грэка-каталіцкая царква (БГКЦ) мае 15 парафіяў, якія абслугоўваюць 7 святароў, у Полацку дзейнічае манастыр манахаў-студытаў, у Брэсце выдаецца газета "Царква". далейшае развіццё БГКЦ знаходзіцца ў простае залежнасці ад урэгулявання яе кананічнага статусу і прызначэння грэка-каталіцкага біскупа для Беларусі.